

Библиотека **ПОГРАНИЧЈЕ**, књига тридесет трећа
Оснивач Драгољуб Б. Ђорђевић

Наслов

ЛЕПА СЕЛА ЛЕПО КОПНЕ
СОЦИОЛОШКИ ЗАПИСИ О ЉУДИМА И СЕЛИМА ЈУГОИСТОЧНЕ
СРБИЈЕ

Приредили

Драгољуб Б. Ђорђевић
Андон Г. Костадиновић

Предговор

Драгољуб Б. Ђорђевић

Издавачи

Прометеј, Нови Сад
Факултет за право, безбедност и менаџмент
„Константин Велики“, Ниш

За издаваче

Зоран Колунџија
Андон Г. Костадиновић

Рецензенти

др Весна Трифуновић,
редовни професор Универзитета у Крагујевцу
др Ивана Илић Крстић,
ванредни професор Универзитета у Нишу

Прелом

Миле Ж. Ранђеловић
Павле Ранђеловић

Штампа

Пунта, Ниш

Тираж

150

Корица:

Разгледница

Август / Качамакијада
Село Моравски Бујмир – Алексинац

ЛЕПА СЕЛА ЛЕПО КОПНЕ

Социолошки записи о људима и селима
југоисточне Србије

Приредили
Драгољуб Б. Ђорђевић
Андон Г. Костадиновић

Предговор
Драгољуб Б. Ђорђевић

Нови Сад и Ниш, 2024

*Ако ти је њива запуштена, окопавај је и оплеви.
Ако је кућа прљава, почисти је – немој да је
рушиш, продајеш или поклањаш.*

Ђорђе Вукадиновић

*У неким местима
најживље је на гробљима.*

Александар Чотрић

*Тамо где је све тамо нема ништа,
и тамо где је ништа тамо је све.*

Нисаргадате Махараџа

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР:

СИНКО МОЈ, ЗГАСНУ НАШЕ СЕЛЦЕ

Драгољуб Б. Ђорђевић 1

ОЈУЖАВАЊЕ

1. Божидар Андрејић: Од некада до медведа
(Прича о родном селу започета и гарнирана песмама
и деловима песама) (Валниш, Бабушница) 97
2. Осман Балић: Те буде бањање! (Бошњаце, Лебане) 107
3. Александар Благојевић, Слободан Благојевић:
Миљковачке воденице (Миљковац, Ниш)..... 113
4. Недељко Богдановић: Загубљено звоно (Бучум, Сврљиг)..... 137
5. Милован Вуковић, Андон Г. Костадиновић:
Заступљеност тема руралног развоја у штампаним регионалним
медијима са посебним освртом на југоисточни део Србије (Ниш)... 141
6. Радољуб Глигоријевић: Река младости отиче без повратка
(Запис о људима и селима куршумлијског краја) (Куршумлија) 153
7. Његош Драговић: Кућа на међи у Медвеђи
(Шта се то руши у души?) (Медвеђа) 167
8. Горан В. Ђорђевић: Панк фестивал – побуна у Ладовици
(Ладовица, Власотинце) 175
9. Драгољуб Б. Ђорђевић: Моје село невесело
(Доњи Комрен, Ниш) 180
10. Драгољуб Б. Ђорђевић: Цакановачки сировари
(Цакановац, Прешево) 185
11. Дејан Загорац: Гастрономска баштина –
Старопланински препржол, паприке са ништа и масна торта...
(Старопланински крај, Пирот/Књажевац) 198
12. Драгољуб Златковић: Мој Топли Доле, мој Цариграде
(Топли До, Пирот)..... 205
13. Богдан Ибрајтер: Топличко Туларе у десетак слика
(Туларе, Прокупље) 208
14. Зоран Јовановић: Нема ко да тропне Кати Цветковој
из Доње Љубате (Д. Љубата, Босилеград) 224
15. Данило Коцић: Записано у алевом селу
(Доња Локошница, Лесковац)..... 231
16. Марија Марковић: Школа има, а где су ђаци?
(Звонце, Стрелац, Бабушница) 233
17. Сузана Марковић Крстић: Гаси се живот испод Суве планине:
зелено село Ћелије (Ћелије, Гацин Хан) 248

18. Љубинко Милосављевић: Цивилизацијски прогрес или повратак у природно стање (Д. Сварче, Блаце)	257
19. Весна Милтојевић, Бранислав Милтојевић: Махала Миљковци – Да ли ће остати само топоним? (Млачиште, Црна Трава)	264
20. Љубиша Митровић, Биљана Продовић Милојлковић, Драгана Митровић: Мокра – 50 година касније (Мокра, Бела Паланка)	277
21. Јован Младеновић: Људи, људи, и судбине: казивање у пет слика (Шпајски поменик: спомените нас, да ни не заборавите! (Шпај, Бела Паланка).....	296
22. Јасмина Петровић: Цветко Иванов: племенити пркос забору и борац за истину (Борово, Димитровград).....	321
23. Данијела Поповић Николић: Вучари у селу Бољевац: од обредне поворке до обичаја и културне манифестације (Бољевац, Крушевац).....	338
24. Бошко Прокић: Горња Расовача: мало село у централном Добричу (Г. Расовача, Меровина).....	352
25. Срба Такић: Сабор на Чобанцу (Чобанац, Црна Трава).....	363
26. Драган Тодоровић, Драгољуб Б. Ђорђевић: Славко Тротер: „Италијан“ из Нове Божурне (Нова Божурна, Прокупље).....	371
27. Виолета Трајковић: Каламити Џејн из села Лепчинца (Лепчинце, Врање).....	381

БАТЕ ЋЕ СЕ ЖЕНИ: ИЗ ДИЈАЛЕКАТСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ ЈУГОИСТОЧНЕ СРБИЈЕ

1. Драган Величковић (Велика Сејаница, Грделица): Села пуста.....	389
2. Зоран Вучић (Околиште, Сврљиг): Живот кратеје.....	390
3. Весна Ђурковић (Ниш): Мотика	391
4. Цветко Иванов (Борово, Димитровград): Цариник-митничар.....	392
5. Миле Костић Дубница (Дубница, Врање): Ступни ву на ступку	393
6. Данило Коцић (Дадинце, Власотинце): Девојчка жеља	394
7. Драгослав Манић Форски (Радошевац, Бабушница): Горчив хлеб... ..	396
8. Јован Младеновић (Шпај, Бела Паланка): Божидар на узвисину – а невеста му Христина казује.....	397
9. Драган Радовић (Добра Вода, Бојник): Дување па	398
10. Ранка Ранђеловић (Облачина, Меровина): Дал је?.....	399
11. Негослава Станојевић (Доњи Присјан – Заплањски крај, СО Власотинце): Да си овдека, такој не би било....	400
12. Милко Стојковић (Преслап, Црна Трава): У онова време Миленовско	402
13. Срба Такић (Власотинце): Четири сонета по нашки	404
14. Ивица Трајковић (Осларе, Бујановац): Азгн-глава и кумрија	406
15. Власта Н. Ценић (Кочане, Дољевац): Бате ће се жени	407

ИЗ ФОЛКЛОРНЕ ГРАЂЕ ЈУГОИСТОЧНЕ СРБИЈЕ

ПРИПОВЕТКЕ

Велики Крчимир (Гацин Хан).....	409
Станци (Алексинац).....	410
Кална (Црна Трава).....	410

ПРЕДАЊА

Несврта (Врађе).....	412
Конопница (Власотинце).....	412
Големо Село (Врађе).....	412
Семче (Гацин Хан).....	413
Камбелевац (Бабушница).....	413
Горњи Катун (Алексинац).....	414
Врмца (Сокобања).....	414
Врађе (Врађе).....	415

ПЕСМЕ

Мали Крчимир (Гаџи Хан).....	416
Дукат (Гацин Хан).....	416
Копривница (Гаџи Хан).....	416

ОБИЧАЈИ И ВЕРОВАЊА

Камбелевац (Бабушница).....	417
Доњи Жбевац (Бујановац).....	418

ЛИТЕРАТУРА.....	419
ИМЕНСКИ РЕГИСТАР.....	431
О ПИСЦИМА.....	441
CONTENTS (PRETTY VILLAGES VANISH PRETTILY).....	443
ФОТОГРАФИЈЕ.....	447
БИБЛИОТЕКА ПОГРАНИЧЈЕ.....	472

ПРЕДГОВОР

Драгољуб Б. Ђорђевић

СИНКО МОЈ, ЗГАСНУ НАШЕ СЕЛЦЕ

*Лена села
лепо се селе.*

Слободан Симић

*Питујеш ли земљо моја,
куде су ти села.*

Драган Величковић

*(М)оже ли Србија
спокојно да спава?*

Зоран Вучић

У суботу, 21. септембра, имао сам големо задовољство као домаћин *Књижевне колоније „Сићево“ 2019.* да водим угледне српске и странске литерате на излет, односно у обилазак Плоче, Тамњанице и плантаже лаванде, Дивљане и Беле Паланке. Пут нас је прво водио у Градиште, белопаланачко село с големом надморском висином, са чијег се платоа пружа свеобухватан поглед на Сићевачку клисуру, Суву планину, обронке Сврљишких планина...¹ У селу до којег се тешко стизало, у центру докле је долазио аутобус, па и наш комби, дочекала нас је старица с жутом повезачом. Та бака, крстим је *Градиштанска икона*, умотана шамијом, жељна разговора, у краткој измени неколико реченица – јер забоба, уместо да јој узвратим пажњом, неопростиво сам журио за гостима, као да ће ми побећи, а нису имали куда и да су хтели – отпратила ме је матерински тужном реченицом: „Синко мој, згасну наше селце.“ Тај сусрет, попут оног који се у истом месту десио Миодрагу Раичевићу и који је описан у његовој причици „Сићевачка икона“,² дубоко ми се урезао у памет, док сам се самообавезао да ћу кадтад одговорити на старичин изрицај, заправо вапај, одговарајућим штивом у традицији српске социологије села³ изложеном у зборнику текстова о људима и селима југоисточне Србије. И, ево, дође и тај тренутак.

Поштења ради, рецимо да је ова згода само погурала давнашњу накану да се при истицању професионалне и животне каријере одужим руралном пореклу – посебно деди Стевану и баба Гили; њима се поносим⁴ – и истакнем осећање да сам најлепше дане провео као деран⁵ у идиличном селу Доњи Комрен⁶

---

¹ Детаљније о селцету у: Ђирић, Јован 2006. *Градиште: хроника села*. Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу.

² Њу сам три пута прештампавао (Раичевић, 2014:265-267; 2017:75-78; 2020:75-78). Да ли смо М. Раичевић и ја срели исту Градиштанску икону, данас је немогуће поуздано утврдити.

³ Хвали је Зинаида Голенкова у монографији *Прилог историји југословенске социологије* (Голенкова, 2022:177-190), док је ми малчице кудимо (Ђорђевић, 2022б:9-21).

⁴ Узимам речи из уста Жозеа Сарамага (Saramago): „Никад нисам престао да будем њихов унук“ (Нешковић, 2022:2).

⁵ Знам, као што је знао и Гаринча, славни бразилски фудбалист, „да свет гледамо једном у детињству, све остало је сећање“ (Корџица и Раичевић, 2022:67).

⁶ Ламентирање над његовом судбом у есеју „Село моје невесело“ (Ђорђевић, 2014б:41-47; 2020а:57-63).

на ободу Ниша, које се далеких 70-их година истеклог века већ спојило с Константиновим градом и постало красно ободоградско насеље.

Кључно питање које смо поставили себи и писцима у књизи *Лена села лепо копне* јесте: Има ли наде за опоравак српског села или је то пропала работа?⁷

Множина је сумњалâ међу онима који дебатују о будућности села и селаца. Нисам од те феле, не спадам у ков сумњиваца. Зашто? Свестан сам да социологу није допуштено да се ослади писањем без сврхе, па ни мени да без основа приказујем ружичасто стање и перспективу села и сељаштва. Циљао сам да, у сагласју с колегом Андоном Г. Костадиновићем, покажем како још има наде за јужносрбијанско село, да га се не треба олако одрицати, већ му помоћи да опстане на безброј начина, крупном или ситном испомоћи – свеједно.

Ако се не може бити опсенар у погледу изгледа обнове руралних подручја југоисточне Србије, па био и министар за бригу о селу, бар се може указати на неке од бројних могућности.⁸ Одређене области искају обилну државну потпору, јер траже структурне промене, друге би требало да искористе регионалне и општинске самоуправе, треће би пале на „терет“ локалне сеоске заједнице, док би на крају, једино због редоследа, не и по значају, ине рабили појединци: сеоски домаћини, ситни предузетници, крупни бизнисмени (и тајкуни)...

Занимам се селом још од студија социологије и дипломске радње. – Несуђени сам асистент из *социологије насеља* код угледног професора Јована Ђирића. Зато, и још због нечега, тачно ме је Срђан Шљукић окарактерисао следећом констатацијом: „Драгољуб Б. Ђорђевић као 'социолог села у одустајању'.“

Можда нисам изузетан „посматрач стварности“,⁹ но какав бих то био социолог ако не бих прилежно бележио, премда не спадам у манијачке записиваче, оно што видим и чујем на честим теренским екскурзијама по руралним обитавалиштима – скоро да нема сеоцета у југоисточној Србији у које није крочила моја нога – и готово свакодневним сусретима са сељанима у родном насељу и околним сеоским настамбама.¹⁰ Ја нисам на терен одлазио, ја сам у терен улазио.¹¹ Припремљен. Па зато на питање: „Јесу ли књиге које пишете исисане из ваздуха или су из живота?“, које је неки старац поставио Петеру Хандкеу (Handke), могу одговорити као он – „Из оба“.¹²

Уз то, што редовније пуним *Архиву о људима и селима југоисточне Србије* исечцима с написима из *Политике* и *Народних новина*. А баш сам помно годину 2022. дан-издан трошио читајући те дневнике који спрам осталих ли-

---

⁷ Указујући на друштвене и политичке апсурде у Србији – у књизи *Соко зове Ласту* (2022) – Драган Великић тврди да се она сва сурнисала.

⁸ „Разумевањем онога где смо били можемо боље да разумемо где се сада налазимо и где ћемо ићи“ (Брадић, 2022:7).

⁹ Свакако не онакав како га поима Миња Пековић: „- Очигледно сам тип човека: 'посматрач'. Мана је тога да седиш са стране и не учествујеш, а предност да боље видиш и више разумеш“ (Требјешанин, 2022б:13).

¹⁰ Тек од две хиљаде и неке године од средине октобра до средине априла селим се због топловода у урбано гротло.

¹¹ Слично вели Недељко Богдановић за Сретена Петровића и његова истраживања културне историје Сврљига: „Добро теоријски припремљен, са разрађеном методологијом, и спреман на изненађења он није на терен отишао, он је у терен ушао.“

¹² Хандке, Петер 2022. „Тежина света.“ *Поља*, LXVII(535):35-48.

стова и доносе највећи број чланака о пољопривреди, селу и сељачији.¹³ Истичем нишко гласило које управо покрива територију ЈИ Србије на коју се односи тематика уводне студије „Синко мој, згасну наше селце“ и читавог зборника *Лена села лепо копне*. Оно предњачи објавивши на стотину прилога, чиме демонстрира друштвено одговорно новинарство и осећај за бављење горућим проблемима заједнице.¹⁴

Трудићу се да не напишем дрвеним језиком извештачен текст, већ ра-зиграни предговор прилагођеним језиком говору „обичних“ људи мога под-небља – југоисточне Србије. У томе ће ми помоћи белетристи, песништво и хаику поете на огранцима призренско-тимочког дијалекта¹⁵, афористичари, смехотворци и карикатуристи. Који пут ћу и претерати.

Наравно да ја не практикујем нити описујем социологију (на начин како је поступио Џон Кенет Галбрајт [Galbraith] с економијом¹⁶) као нешто што је у суштини „крајње корисно као облик запослења за социологе“, и не оптужујем своје колеге „да прибегавају непотребном компликовању да би прикрили ба-налност своје струке...“ Дакако да и тога има у социологији села где би се такво што најмање очекивало.

***

Да почнемо онда скрзирање насловне теме кроз социолошко окно, соци-олошким дурбином или, како Хана Пишчевећ именовала своју колумну у *Недељнику*, кроз ролетну. Завиримо иза огледала мојим унутрашњим оком и анализу изло-жимо у облику скица подведених под већину слова азбуке.

Албанке. Неко ће ми поверовати, други неће, да сам запрепашћено читао напис – „Маринелу љубав из Тиране довела у нишко село Лесковик“ – журна-листичке *Народних новина* Весне Петровић (П., В., 2022б:5), моје колегинице. А није било места толиком изненађењу јер сам више од четрдесет и две године предавао студентима лекцију под насловом „Предбрачна селекција и избор брачног друга“. У њој иде прича о љубави као кључном савременом критери-јуму за одабир партнера, о утицају економских и психолошких чинилаца за растур брачне групе – ужасној себичности мушкараца и лошем карактеру же-

¹³ То не значи да сам ишао испод критеријума Петера Хандкеа (Handke): „Потребно ми је нешто што бих могао да читам *реч по реч* – а не ове реченице које човек препознаје и прескаче на први поглед, као скоро увек у новинама и најчешће скоро увек и у књигама“ (Хандке, 2022:40).

¹⁴ Како смо утврдили методом анализе садржаја, задовољавајуће прати и пограничну област ЈИ Србије. У: Ђорђевић, Драгољуб Б., Милошевић Радуловић, Лела 2012 „Пограничне општине југоисточне Србије у штампаним медијима – пример Народних новина.“ *Теме* 36(4):1583-1611; Милошевић Радуловић, Лела, Марковић, Марија, Ђорђевић, Драгољуб Б. 2014. „О пограничним општинама југоисточне Србије у Народним новинама.“ *Теме* 38(4):1701-1734.

¹⁵ Душан Видаковић: „Хаику и вака уче како препознати универзалне истине у зрнцима сва-кодневице које превиђамо живећи пребрзо“ (Пејовић, 2022:19). Захваљујем Драгану Ј. Ристићу (хаику песме), Александру Чотрићу (афоризми), Драгославу Јаношевићу (карикатуре), Саши Димитријевићу (карикатуре) и Милошу Тасићу (сређивање слика и карикатура) који су, свако из свог домаћаја, посебно спремиле прилоге за моју уводну студију.

¹⁶ „Једном приликом је економију описао као нешто што је у суштини 'крајње корисно као облик запослења за економисте', а своје колеге оптуживао да прибегавају непотребном компликовању да би прикрили баналност своје струке...“ (Suzman, 2022:XIV).

на... и о томе да је поштовање туђе независности насушни предуслов брачне среће, што значи да, рече Бернард Барбер (Barber), „у браку постоји време када се говори, постоји време када се ћути, али је увек потребно да се поштује достојанство и отпор другога“.

Живот међутим не би био то што јесте, да многи момак, сексуално сазрео за репродукцију врсте и заснивање породице, не успева да пронађе сапутницу, прођу му године, престари и буде самотар – а да му то није била чврста, рационална намера и одлука.

Запреке су многоврсне: спољашна физиономија, физичка мана, психичка фалинка, психолошки профил, болест, друштвена група по месту сталног боравка (посебно село), социјално порекло, иметак, кућа (стан), положај на стратификационој стуби, наобразовање, занимање...

Ево и веома раширеног случаја – свако међу нама у свом окружењу зна за овакав пример – када се особа, без обзира на своје укупне квалитете, некритички и трајно „зацопа“, пати за неостваривом љубави и сконча сама самцијата, као у причици Данила Коцића:

НАЈУБАВА КОМШИКА

(на лесковачком дијалекту)*

„Батке, казује ми нешто ти’о, један д’н најмлађи брат од тетку. Ја га не разумем, па питајем: „К’во збориш, неје ми јасно.“

Он ме гледа, па се чуди: „К’ко те неје јасно к’д оратим нашински, заинатија с’м се, оћу да се женим.“

Одговорија с’м му, к’о да с’м много бесан и нешто наслућуваја: „Куј ти брани, пал’ жени се!“

„Батке, а’л ја оћу да се женим одма с’с онуј нашу најубаву комшику што је гиздава к’о паун, пева к’о славуј и мирише к’о најубава ружа у твој двор!“

Ја, ко да га не разбирам шта збори па викам да понови што је оратија, а он замутавеја к’о да је болан, кобајаги не разбира шта му казујем.

„К’д је т’кој, ја ћу нешто да ти казујем“, подвикну.

Т’д, он увређен, па ће умилно: „Чекај, батке, да ја прво завршим орату још с’м неколко речови да ти казујем!“

„Нећу више да те слушам, брате, за д’н’с је зборење доста било!“

Наљути се, залупија с’м голема врата и изађо на двор да одморим главу од муку!

И т’д си мислејем онакој љут ко рис. Д’л му оној најубава комшика нешто казала и’л с’м уврнуја у моју празну лејку. Т’д се зарекну: „Она мора моја да бидне макар једну ноћ па нека громови падали по цел’ д’н.“

После д’н, два, три, беше, чини ми се такој, ене га он’ј мој брат од тетку поново код мене. Ниште не збори, умудрија се и уплашија ал’ видим да је нешто наумија да казује: „Бате, стварно ћу се женим овој јесен с’с оној нашу најубаву комшику и да те замолим старејко да ми биднеш!“

Т’д што ме с’м гром не удари повика колко ме глас носија: „Бегај, бегај, бегај, да те не утепам, тој сам си девојче од’дно бегендисаја!“

---

* Из: Коцић, Данило 2022. *Најубава комшика*. Лесковац: Медија центар 016 (сајт).

Он ме гледа, не дише, ће умре: „Ал', батке, оно ми једно збори к'д смо се синоћке видели под шимшир, с'м за мене 'оће да се уда!“

„Бегај, бегај, бегај да те моје очи несу виделе. Од д'нас несмо браћа за цел' живот, запамти! Ако те још јед'н пут чујем да за туј девојку оратиш големи џеман ће бидне, ће се прича за цел' век!“

Од т'д брата не видо више потикаја се негде у бел' свет. Ал' ни онуј најубаву комшику више не видо у њен бел' дом!

Мен' остаде да ћутим, од муке да умрем. Што овој направисмо брат и ја, па боље да се за њег удала, ал' касно беше за кајање!

Вика си на ову лејку луду, бар кроз плот с'м могаја да је гледам. Т'кој си збори и д'нс, и сутра ћу и сваки д'н, док не чу да се удала за неког слепца.

%

Век прође, с'м сам у таткову и моју пуну кућу. Пушим цигару за цигару, и д'н и ноћ, ракију пијем од к'д чујем први петлови док не дође т'мнина и не заспијем к'ко да с'м умреја. Тугујем, најубава комшика само ми на с'н дооди онакој гиздава ко паун, пева ми к'о славуј и мирише к'о најубава ружа у наш двор.

Другу несам ни тражија, ни погледаја. Шта ће ми, к'д с'м само њум волеја. И т'кој волим и да умрем у с'н с њума. Дал' ћи ми се испуни т'ј наум, питујем се док пушим и пијем ракију и мислим на мој тужан живот који прође а к'о да с'м се јуче родија и пораснуја, видеја и заволеја најубаву комшику, гиздаву к'о паун, која је певала к'о славуј и мирисала, мирисала, мирисала к'о најубава ружа на мој двор!

Једино човек под стереотипима, да не спомињемо предрасуде које су чврстије усађене и није их лако одстранити, може кобајаги чудећи се да протестује: „Неће ваљда јужносрбијанска села да се обнављају довођењем снајки из Албаније!“ Прави се да није чуо за тај раширен обичај на Пештери и Голији, примерице, или за жалосну датост која сведочи о томе да је много неочењених момака већ запалих у године – у нашем месту би рекли „закасаших“ – и у селима надомак Ниша, у оба Матејевца, Каменици и Бреници, Церју и Лесковику... Како онда нагло поспешишти опадајући наталитет?

(Карикатура бр. 1)

Карикатура бр. 1 (С. Димитријевић, Н. новине, 16. новембар 2022)

Социолошки наук јесте: када се у друштву појави проблем који нарушава кохезију и интеграцију, те угрожава неке од темељних друштвених група, као што су брак и породица, онда оно убрзано изнедри институције, агенције и разне алате како би ублажило негативне последице. И, могуће ли је, уравнотежи друштвене односе и саобрази их савремености.

Ако је у руралној, патријархалној култури наводацисање било опредељујући традиционални обичај, а наводација персоне око које се све вртело, данас истоветној сврси служе агенције за упознавање и склапање брака (најчешће сладуњавог имена „Херц“), довођења девојака из иностранства (Молдавија, Русија, Украјина...) и друштвене мреже (лично знам неке који су се оженили преко њих)...

„И, шта је живот, механа се убаца у неорано поље: 'У кафани не-обичног имена – 'У парку Гружанка', преко пута Великог парка, уторак је посебан дан. Тад се ради по другачијем режиму и служе се 'специјални гости'. Највише је Крагујевчана и житеља околних села, али има и оних који су у потрази за брачним партнером запуцали чак из Ниша, Београда, Лазареваца... Власник овог угоститељског објекта Слободан Бетулић Бетула, познати шумадијски 'шоумен', решио је да помогне нежењеним земљацима, који већ годинама безуспешно трагају за 'сродном душом'... – Сваког уторка овде се окупљају нежењени момци и неудате девојке. Углавном су из ових наших, гружанских села, која липсавају трчећим корацама. Нико ни са ким неће и не може, а школе се затварају јер нема деце. У мом Гривцу, рачунао сам, има 49 момака који су пребили педесету, а остали нежењени – каже овај модерни проводација, који је за пола године, колико ради кафана, успео да склопи 11 бракова.' Бетула их жени Молдавкама и Албанкама, које морају бити курсацике, треба да прођу специјалан програм српског језика и историје, да науче наше обичаје и тек онда могу се удавати. Кћерке орлова обавезно се прекрсте у православље – Молдавке су већ ортодоксне. Имају право да једном годишње оду код својих на петнаест дана. Ето, све се врти у круг, па и кафана задоби још једну улогу, постаде арена за зглеђос. Нек се људи опорочичују и множе“ (Ђорђевић, 2014в:69-70).

Занимљив и позитиван пример из комшијског ми села Лесковик, удаљеног од Доњег Комрена седам километара, од центра Ниша десет, подржавам и срцем и душом.

Лако је Французима да повећавају наталитет кад им је дошла нова радна снага из Африке (Минић Карло, 2022:12).

Афоризми. Обожавамо афоризме, ту још увек потцењену књижевну форму. Јер, било шта ко ини мислио, стојимо иза одређења: „Добар афоризам је врх дубине“ (Мићковић, 2022а:18).

Поета из Ваљева Душан Видаковић осликава „планинску лепотицу“ Србије афоризмима којима је наденуо име – златиборизми. Зашто тога нема на југоистоку Србије, зашто југоисточни афористичари, ако их, сем Лесковчанина Данила Коцића и Црнотравца Милка Стојковића, уопште има, не величају

„нашу лепотицу Србије“ – Стару планину.¹⁷ Могу ли „златиборизми“, што не би били и – старопланинскоризми. Зашто тога нема о непоновљивости старопланинског пејзажа (Карикатура бр. 2)?

Буним се против политичара и средстава за масовно преношење порука јер бесомучно и „безобразно“ навијају за Златибор (и Копаоник), игноришу планину Балкан чак и у саопштавању временске прогнозе. Није баш да то нема никаквог утицаја на развој рејона, села, вароши, који гравитирају Старој планини, и читаве југоисточне Србије.

Док се не напишу старопланинскоризми, овде ћемо пренети блок афоризама о селу, надаље по један на завршетку неких цртица.

Радмило Ристић

Хлеба и игара*

Лоше нам се пише,
сви ће да утање:
игара све више,
а хлеба све мање!

Рудар и сељак су стубови друштва.
Први производи угаљ,
а други угљене хидрате (Мићковић, 2022а:18)

Код нас њиве рађају коров
и коров без рода (Арсич, 2022:19).

На нашим плодним њивама посејали смо литијум,
а проклијаће мобилни телефони (Старчевић, 2022:20).

Млека нема, сељаци се не дају више мусте (Воларич, 2022:20).

Онај ко музе сељака скида и кајмак (Милко Стојковић).

Децу си некада морао да водиш
на село како би видеда стоку.

Данас је довољно да им укључиш телевизор (Јовановић Желе, 2022:22).

Село гори, а бабе се свађају око чешља (Томић, 2023:17).

Како је почело, кад кажемо моје село, сви ћемо мислити на исто (Марковић, 2023:24).

---

¹⁷ Упркос деценијском балканском фестивалу хумора и сатире *Јужњачка утеха* који се одржава у алексиначком Центру за културу и уметност. Видети истоимени *Алманах* из минуле године који је приредио Иван Матејевић (2022).

* „Хлеба и игара.“ *Политика*, 31. јул 2022, стр. 22.

Карикатура бр. 2 (С. Димитријевић, Народне новине, 16. децембар 2022)

Блејање. Одакле сад цртица о блејању? Како откуда, па зар нас појмови сељак и село, земљоделство и сточарство не асоцирају на овце и јагањце, пастире, торове и катуне. Овце блеју, али се „блејање“ распрострло и у младих генерација. Та два блејања се ипак не могу поистоветити: „А крајње банално речено – 'блејање' као појам нових нараштаја је изгубљено време, што са гласањем оваца није случај!“ (Andrejić, 2022b:XVI). (Карикатура бр. 3)

Карикатура бр. 3 (Д. Јаношевић, 2023)

Шта се све подразумева под блејањем у речницима, па и у жаргонском. Наводимо два одређења. Једно из *Речника српскохрватскога књижевног језика*: „**блејати**, -јим несврш... б. бленути, зијати, зурити. – А зар ћемо нас двоје блејати у небо и бројати звезде? *Шапч*. Блеји у нас као теле у нова врата. *Јонке*.“¹⁸; друго из *Речника српског жаргона*: „**блеја(ње), блејачина, блејажа, блејачење, блејка** 1. дангубљење, доколичење, досађивање. в. **глувка**. * *Некад се то звало хошкарчење и глуварење, а сад блеја...*“¹⁹

Постоји ритам глуварења, чак и „школе“ глуварења²⁰, али не у селима, где то није одлика руралне културе и сеоске свакодневице, него у градовима у којима одређење супкултуре гаје блејачину као ознаку стила.

¹⁸ *Речник српскохрватскога књижевног језика* 1982. Нови Сад: Матица српска.

¹⁹ Gerzić, Borivoj 2012. *Rečnik srpskog žargona*. Beograd: SA, str. 30.

²⁰ Наш писац се боји затварања таквих образовних институција: „(школа глуварења као да је ишчезла у Београду, зато је Београд у опасности)“ (Koprivica, 2020:34).

Маркира се и окривљује за „блејање“ и омладина на селу. А она – била у слоју младих сељака, радника, незапошљених, ђака, студената и армејаца – не може и кад би желела да доколичари. Да блеји.

Сељаци се морају запрегнути када им наложе природни, временски услови и правила пољопривредноделства. Зато је у њиховим животима свагда „било ринтања, кулечења, грбачења, рмбања, црнчења, диринчења и аргатовања...“²¹ Они, и да хоће, не могу да се опусте, цабалебаре и одају се дангубљењу. Њима насупрот, варошани то си себи могу приуштити сукладно деоби времена на радно и ванрадно, то јест работати 8 сати, обнављати енергију (спавати) исто толико и још осмочасовно слободно време трошити према шефу. Зашто онда грађани стално обележавају међу сељачијом ретка луњала и доконција који се скупљају испред зем-задруге или бађавадишу у спортском бирцузу, и лармаче до миле воље?

Мила Вукмировић*

Шака пшенице.
У сваком зрну кап
очевог зноја.

Драгослав Манић Форски*

Близа на трлу
дзавну дзвонци на овце.
Јаганци блеју.

Премлаћену сламу нико не воли (В. Трајковић).

Географија печалбарства. „Убијен ортодоксном стварношћу“ – изразио би се П. Хандке – народ југоистока Србије и околних области егзистенцијално је био приморан да масовно и редовно иде у печалбу (Христов, 2010; Христов, 2012:186-202; Vermeulen, Baldwin-Edwards, van Voeschoten, 2015; Ристовска-Јосифовска, 2020:44-76). Касније да буде најбројнији у колони гастарбајтера, сада и сезонских радника. Стога је белодано да постоји својеврсна „географија печалбарства“, чију је једну страну ухватио и песник Божидар Андрејић:

ГЕОГРАФИЈА ПЕЧАЛБАРСТВА*

Проналазе ме писма
и пси трагачи
на местима неподвиђеним
за смрт

Од када смо пресељени
Наше испрекидане линије
секу се тачно
на местима чуваним
за јаке намере

Из множине села Запања, Лужнице, Понишавља, Пчиње, Пусторечког краја и около Куршумлије, и уз границу с Бугарском, мушкарци су ишли да би печалили. Претерује се у исмевању тих тежака:

²¹ Данојлић, Милован 2021. „Заустављени дух родног тла.“ Печат, 17. септембар, стр. 69.

* 2022. *Хаику новине*, 28(36):6.

* Из: Манић Форски, Драгослав 2022. *Ми смо си наши: хаику и сенрју на лужничком говору*. Ниш. Пунта, стр. 50.

* Из књиге *Добре моје песме – избор из поезије*. Београд: Просвета, аутор, 2003, стр. 110.

„То су наши људи који раде у иностранству али нису гастарбајтери. Разлика је у томе што је гастарбајтер неко ко је отишао и ни не планира да се врати, он само хоће да изгради петоспратницу у свом селу да може да је гледа из старе куће коју никада неће да сруши кад дође у августу на одмор, док је печалбар онај који константно кука и лелече како ће једном да се врати у Србију јер није живот тако леп у иностранству. Јебига тешко је да радиш за велику плату и живиш нормално кад нема нико од кога можеш да будеш бољи. Печалбари се често скупљају и уз песме родног краја распредају говорањације о томе како су немачки веџеи баш засрани задњих година, како је саобраћај у Италији неподношљив, како је у Шведској зими много хладно и како у Србији људи ни не серу, саобраћај не постоји а сунце сија тристашесетпет дана у години. Онда крећу са плановима и комбинацијама како им је ово последња година и како не могу више без родне груде и звука фруле. Ту почиње тирада и о томе како би деца требало да им иду у србску школу да уче историју и да буду прави Срби, да се крсте и да иду у цркву а не да постану идолопоклонички пагани. Тада се говедарски звуци музике лагано шалтују на гусле и онда отпочиње четниковање. Е сад ко би рекао да су сви они преко гране дипломирани политиколози и иначе боље обавештени од свих осталих о томе шта ваља а шта не ваља у земљи Србији, ко јесте а ко није у праву“ (Vukajlija, 2012).

Утолико пре и утолико више, властодрици би морали под хитно да „подаре“ фабрицицу–две пасивним крајевима, селима и варошицама југоисточне Србије (Бојнику, Босилеграду, Бујановцу, Гаџином Хану, Грделици, Димитровграду, Лебану, Медвеђи, Прешеви, Ражњу, Сврљигу, Трговишту, Црној Трави...), снажно подрже аграрну производњу, етно и ловни туризам..., да би се задржао сеоски живаљ, вратио део аргатина и гастарбајтера, јер, у супротном, оствариће се прогнозе Популационог фонда Уједињених нација за Србију: до средине века југоисточна Србије изгубиће највише људи – преко 40 одсто.²² А села су прва на удару!

Прослављени су црнотравски надничари²³: дунђери, туглари и циглари, ћермиције и ћерпиције, зидари фабричких димњака²⁴... Својим женама-печаловницама, тим хероинама које су стрпљиво чекале мужеве да се врате из полугодишњег избивања, подизале децу и опслуживале све газдинство, они су 1983. у центру Црне Траве поставили споменик „Жена-Црнотравка“.

Навиру ми сећања из детињства/младости на обличја заплањских печаловника: Пере качара из Дуката, који је летња три месеца код нас био на стану, целом селу крпио бачве, буриће и каце – мом деди Стевану цабе – и Ристе стругара из Равне Дубраве, незаменљивог гатераша у очевој радњи за производњу паркет лајсни, који је пола године живео у нашој породици као родођени. Овим пасусом одајемо закаснелу почаст драгим ликовима.

---

²² Тврди Џон Кенеди Мосоти, директор Фонда, у напису „Од 15. новембра биће осам милијарди људи на планети“ (Ђорђевић, 2022в:1 и 7).

²³ Њима се додају и Лужничани: „У земљи Србији најпознатији, а вероватно и најбољи печалбари су Црнотравци и Лужничани. Они су као пчеле: вредни и умешни. Рођени грађевинари. Они дланом осећају земљу, и камен, и дрво, и циглу и цреп“ (Манић Форски, 2006:301-302).

²⁴ Прочитати студију о легенди црнотравског печалбарства Стојадину Аризановићу, који је широм Србије деценијама подизао индустријске оцаке: Марковић Крстић, 2014:275-318.

Драгослав Манић Форски*

Жене се купу.
Че дојду печалбари
да стуре штроку.

Ако се вратимо у Европу, наша вековна огњишта
остаће у рукама страних инвеститора (Симић, 2022:20).

Гробљишта. Више од две деценије емпиријски, на терену, проучавам сеоска погребалишта. Посебно сам се радовао обради и публикованим социолошким скицама о двама гробљима (има их седам) у власотиначком селу Дејан: „Гробиште Грот на Чуки“ (2019в:53-65), „Гробље у Прагону“ (2022в:65-74). У позадини тога лежи теоријски став да све у вези са смрћу – предсмртни, смртни и посмртни обичаји (1) – ткаје својеврсну културу смрти. У њу, наравно, спада и однос према гробљу, уопште, и гробном месту („вечна кућа“, гроб, хумка, камен, споменик...), посебно. Смрт је, између осталог, и особен друштвени чин, у коме се врхуни множина групних и социјеталних појава, изистинска слика конкретне заједнице и културе, која нам открива ниску, примера ради, економских и класних, слојних и статусних, обичајних и верских, етничких и расних односа.

Оно јес', многи становник села, како прибележи смешкотворац, „копа и рукама и ногама да не остане сељак“. У међувремену поставши времешни грађанин Берна, Блумфонтејна, Камбере, Ресифеа, Цензиоуа или Џуна, при склапању животног круга, копа и рукама и ногама да се с пристожном пензијом врати домовинској грудџи, бар старост проживи у родном сеоцету и буде покопан на месном гробљишту на врху узвишења, онамо испод чуке. И барем за извесно време оживи опадајуће село. – Људи се радују човеку који се враћа из туђине.

Неостварена животна жеља писца уводне студије „Синко мој, згасну наше селце“ беше кућица на навишици, кроз стрму на све четири стране авлију са плотом и лесом да вијуга поточић, или вадица у којој се расхлађује занатско пиво „Брка“ – како то судба удеси – „одговарајуће“ се замени вечном кућом и каменом на врх потеса Гробљишта, на највишој коти локалног Доњокомренског почивалишта (слика 4). Још да се посади и разбуја јавор изнад главе²⁵. – „(Француски нобеловац Жан-Мари Гистав ле Клеззио [Le Clézio] изрече да није везан за село, звоник или име улице. Насупрот њему, спадам у људе који су повезани за локалну крчму, своје сокаче и месно гробље.) Само си привилеговани могу приуштити тако нешто: гробље на брдашцету са којег пуца видик на мученицу. Као у хаику Драгана Ј. Ристића:

---

* Из: Манић Форски, Драгослав 2022. *Ми смо си наши: хаику и сенрју на лужничком говору*. Ниш. Пунта, стр. 17.

²⁵ *Јавор изнад главе*, насловна синтагма заједничке књиге с колегом Д. Тодоровићем о ромско-православним сеоским гробљима (1999).

Највише Богу –
на врху брда штрчи
сеоско гробље“²⁶

Слика 4. Гроб на врху Доњокомренског почивалишта (Д. Тодоровић, јануар 2023)

Млади одлазе у иностранство,
стари одлазе у земљу (Чотрић, 2022б:23).

Жена на селу. Жена жртва. Да ли је, да би опстала и успела у још увек „мушкој“ заједници, сеоска жена и даље приморана да „обува мушке ципеле“?²⁷ Сеоска мома, после ханума, не може бити баш монденка као њена градска друшкиња (Цветићанин, 2022б:3-5).

Но и одавно за нама су патријархална времена у којима је њена судба оваква:

„С'г сам у поодмакле године. Пројдоше си, ама за ч'с. К'д бео помлада матер и татко не дадоше да идем по школе. Викаше: 'Што ће ти школа? Да се мајеш па да се људи дзвере. Да ни буде срам. Тој не бива. Јутре да се одадеш, да кућиш кућу, да изродиш децу, да чуваш стоку. Але ти школу, треба да се работи.'

²⁶ Ђорђевић, Драгољуб Б. 2014в. *Кафанолошки астал*. Нови Сад, Ниш: Прометеј, Машински факултет, стр. 54-55.

²⁷ Обавезно прочитати вансеријску студију о српској сељанки из пера Момчила Исића: *Seljanka u Srbiji u prvoj polovini 20. veka*. Београд: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, 2008.